

CTITE SI OTCOV mozole krvavé

So spisovateľom Jánom Jančovicom o dolnozemských Slovákoch, kanadských farmároch, pôtorských zvonoch i rodinnom múzeu

Ján Jančovic sa už niekoľko desaťročí venuje problematike dolnozemských Slovákov, ktorí sa pred vyše dvesto rokmi vysťahovali najmä na územie Maďarska, Rumunska, Srbska a Chorvátska. Veľa času strávil v archívoch študovaním rôznych dokumentov, cestovaním, pozorovaním, rozhovormi s pamätníkmi. Svoje bohaté poznatky, zážitky a skúsenosti zúročil v dvanástich knihách a stovkách novinových článkoch, ktoré uverejnil v rôznych periodikách, zborníkoch a ročenkách. Pravidelne prispieva aj do Evanjelického posla.

Aké ste mali detstvo, v akej rodine ste vyrastali?

Vyrastal som v roľníckej rodine s hlbokými evanjelickými a rodovými koreňmi. Jeden náš predok bol na začiatku 19. storočia evanjelickým učiteľom, starý otec kostolníkom a otec presbyterom a členom Hurbanovej literárnej spoločnosti. Sestra Anna Gáborová bola aktívnou členkou SEM (Sdruženia evanjelickej mládeže). Ako chlapec sa pamätám na koniec druhej svetovej vojny, keď v našom dome a dvore boli tesne pred jej ukončením rumunskí vojaci. Aj na to, ako po jej skončení prišli do nášho domu dve ruské „bářišne“ s detektorom a vysokým psom na kontrolu prípadného zamínovania objektu a na konci kontroly na vchodové dvere kriedou napísali „MIN NET“. V

roku 1947 ma prvýkrát mama viedla do evanjelickej a. v. ľudovej školy so živým kohútom pod pazuchou, čo bola podľa učiteľského vokátora pre evanjelického učiteľa a kantora Jána Cirbesa jedna z odmien. Tento legendárny učiteľ, ktorý v Pôtri štyridsať rokov učil tri generácie rodín, zanechal u ľudí nezabudnuteľné spomienky. Mňa učil prvé dva roky, kedy sa ešte vyučovanie začínalo a končilo modlitbou a potom začínalo Piesňou práce a končilo Internacionálou. V rokoch 1947 - 49 som navštevoval popoludňajšiu Nedeľnú školu, kde nás vyučovala manželka farára Ondreja Žiláka. Po vojne nebolo dosť oblečenia a obuvi, a tak sme cez teplé letné dni chodili do školy aj bosí. Na dedine sme mali dosť možností užiť si rôzne hry, huncútstva, kúpanie najprv na potoku, potom na mlynskej a elektrárenskej hati. Z nej bola celý rok jedným zakrytým kanálom čerpaná voda na ochladenie kotlov tepelnej elektrárne a druhým otvoreným betónovým kanálom tiekla späť teplá, ktorá zohrievala prehradenú vodu v hati. Takto sme sa mohli v hati kúpať od jari do jesene. Výlety do chotára, starých viníc za prvými plodmi, nás tiež lákali.

Vyštudovali ste Vysokú školu poľnohospodársku v Nitre. Ako ste sa k tomu dostali?

Otec, stredný roľník s moderne vybudovaným hospodárstvom, rátal, že budem pokračovať v jeho šľapajach. Aj preto ma už ako 10 – 11-ročného zapájali do roľníckej práce. Bolo to najmä pri žatve, keď som na kosačke ťahanej koňmi sedel na bočnom sedadle a mal na starosti ovládanie mechanizmu oddeľovať hrste skoseného obilia, pri

plečkovaní a ohŕňaní zemiakov som viedol koníka, aby išiel správne a rovno po riadku. Keď som prišiel zo školy, mal som na starosti narezat' sečky a vyčistiť hnojisko spod kráv a koní. Vtedy rodičia pracovali na poli a len vyše 80-ročná stará matka bola so mnou doma. Kým moji vrstovníci mali takmer všetci starých otcov, mne veľmi chýbali. Otcovia obidvoch rodičov odišli za prácou do zámoria, jeden do USA a druhý do Kanady. Domov sa nikdy nevrátili... Keď v roku 1952 začala socializácia dediny, a to najmä založením roľníckeho družstva, otec do neho ťažko vstupoval. Nechcel však zostať bielou vranou a po ťažkom rozhodnutí sa dal presvedčiť. Stalo sa, že družstvo aj chybou funkcionárov nefungovalo a rodičia ako členovia družstva, keby nemali úrodu zo záhumienky a zo dvora, ťažko by vyžili z pár korún, ktoré nepravidelne dostávali za odpracované jednotky, a to bolo niekedy raz za tri mesiace. A tak otec usúdil, že poľnohospodárstvo nebude ten správny smer, ktorým by som sa mal uberať. Preto som sa prihlásil na strojársku priemyslovku. To však tí v obci, ktorí otca presviedčali, ako bude v družstve odbremenенý od ťažkej práce súkromného roľníka, už mali po ruke argument, že kto bude v družstve robiť na majetku, ktorý do družstva vložil. Najradšej by ma boli videli doma s vidlami a motykou s vedomím, aby som ich a ich deti neskôr v niečom neprevýšil. Otec ich presvedčil, že keď nie na priemyslovku, tak nech mi dajú odporúčenie na poľnohospodársku školu. Po ťažkostiach, oneskorene ale predsa, som ako 14-ročný sám bez sprievodu cestoval najprv na prijímacie skúšky a potom 1. septembra 1955 autobusom a vlakom na strednú poľnohospodársku

školu v Šuranoch. Býval som na internáte a domov som chodil len na výročné sviatky a prázdniny. Ešteže rodičia platili zo svojej almužny 40 korún mesačne za internátnu stravu. To všetko som si uvedomoval, nosil v srdci a naučil sa životom pretĺkať. Všetko zlé bolo aj na niečo dobré.

Postgraduálne ste vyštudovali žurnalistiku na Karlovej univerzite. Pamätáte sa, o čom bol váš prvý článok, kde bol uverejnený a kedy ste ho napísali?

Prvý článok som ešte ako žiak strednej školy napísal roku 1958 do Smeny o nácviku Spartakiády a Behu Smeny, v roku 1959 v denníku Šport o minulosti a prítomnosti športovej činnosti Pôtorčanov.

Špecializujete sa na regionálnu históriu a život dolnozemskej Slovákov. Prečo práve na tieto témy?

História ma zaujíma už od detstva. Uši a oči som mal všade, zaznamenával som si, kde a čo som počul a videl od najstarších a čo súviselo s minulosťou obce a kraja. Pozorne som sledoval vývoj, prečítal čo najviac a preštudoval veľa informácií v archívoch, a to najmä dokumenty a fakty o regionálnej histórii. Tento záujem a vzťah k regiónu ma viedol aj z toho dôvodu, že až na krátke pobyty v rodisku vlastne 60 rokov žijem mimo neho. O to je moja zvedavosť väčšia a nutká ma k stálemu bádaniu. Pritom svoje rodisko nosím v srdci. Svedectvom toho je, že rodnú postać po mojom vyrovnaní so sestrou, ktorá žije vo Veľkom Krtíši, nielen udržiavam, ale aj

zveľaďujem ako dedičstvo svojich predkov, najmä rodičov, ktorí zažili veľa strádania a úmoru, kým nás vychovali a postupne dom a hospodárske budovy vybudovali. Aj z toho dôvodu s úctou k nim považujem za svoju povinnosť zachovávať všetko, čo mojím umom, fortieľom a pracovitosťou dosiahli, a to vykonávam aj formou zariadeného rodinného múzea. O Dolnej zemi ma zaujalo rozprávanie najstarších, ktorí už dávno nežijú a vedeli o časti svojich predkov, ktorí sa pred dvesto rokmi vystaňovali najmä do Banátu, kde potom aj oni chodili ešte na začiatku 20. storočia nakupovať ovčie stáda. Bol to najmä obchodník Pavel Kukučka, ktorý sa týmto obchodom zaoberal so svojím otcom Štefanom. Tie príbehy ma zaujali už v detstve a neskôr „nakopli“ do hlbšieho bádania a ciest na Dolnú zem, kde Slováci, najmä pôvodom z Novohradu, sa pred dvesto až tristo rokmi (Békešská Čaba) usadili.

V publikácii Pretvorili dolnozemsú rovinu ste zmapovali takmer sto významných osobností žijúcich na Dolnej zemi. Keby ste z nich mali vybrať troch naj..., ktorí by to boli a prečo?

Z Békešskej oblasti to bol novohradský rodák Ľudovít Haan, farár a historik, prvý autor historického diela o založení Békešskej Čaby. Jeho otcom bol farár Ján Haan. Z Čanádskej oblasti farár Ján Kutlák, publicista, zakladajúci člen Matice slovenskej, zakladateľ spolkov pre vzdelávanie a racionálne hospodárenie. V Bácske farár Ján Stehlo, spoluautor Slovenského prestolného prosbopisu z roku 1842. V Banáte pedagóg, spisovateľ a priekopník nových foriem

poľnohospodárstva, národovec Albert Martiš, v Srieme farár a dramatik Vladimír Hurban Vladimírov.

Ste autorom literatúry faktu, to znamená, že často ste museli bádať v rôznych archívoch, často cirkevných, keďže dolnozemsí Slováci sú väčšinou evanjelici. Čo najzaujímavejšie ste v nich objavili?

Platí to najmä o Slovákoch vo Vojvodine, kde okrem obce Selenča, kde žijú Slováci evanjelickej a rímskokatolíckej konfesie, vo všetkých ďalších Slováckmi osídlených ob- ciach žijú výlučne evanjelici. V Padine to bol zachovaný jedinečný dokument z roku 1808 písaný po slovensky, ktorý bol ako pas vo forme morálneho vysvedčenia Jána Tomáša z Chrtian, vyst'ahujúceho sa do Kovačice. Za celú obec ho podpísal richtár, potom zemepán, notár a správnosť potvrdil aj miestny evanjelický farár. Medzi moje prvonálezy z Banátu patrí aj vysvetlenie pri priezviskách v piatich novohradských obciach. Prímeno Bardán dostali Slováci, ktorí sa v roku 1786 vrátili z banátskeho Bardánu, kde ich do tejto časti uhorskej krajiny roku 1783 pozval na základe zmluvy so zemepánom prvý evanjelický farár Matej Baráni, dovtedy 16 rokov farár v Pôtri. V terajšom Maďarsku, v evanjelickom archíve mesta Albertirša v Peštianskej župe, som objavil po slovensky písanú históriu evanjelickej školy v Alberti, ktorú spracoval roku 1810 učiteľ Juraj Jančovic. A v archíve v Irši, v matrike zomrelých, správne údaje o narodení a smrti evanjelického učiteľa a farára, spisovateľa Pavla Michalka. V slovenských encyklopédiách sú

uvedené nesprávne. Na cintoríne v Irši som našiel jeho hrob s pomníkom, na ktorom je tiež uvedený rok narodenia a smrti. Na evanjelickom cintoríne v Malom Kereši zase zanedbaný hrob s pomníkom farára, jazykovedca a spisovateľa Štefana Leška. Fotografie som poskytol SNK. Viac zaujímavých po slovensky písaných údajov z histórie evanjelikov a pôsobenia farárov som objavil v staršom protokole v Maglóde.

Precestovali ste kus sveta, kde všade ste boli a kde sa vám najviac páčilo?

Počas štúdia žurnalistiky v Prahe som v roku 1979 dostal za úlohu napísať scenár pre výstavu v Havane o československom poľnohospodárstve, na ktorý škola dostala objednávku. Ako jeho autor som dostal možnosť zúčastniť sa jej otvorenia a pobudnúť na Kube desať dní. Cesty za krajanmi na Dolnú zem, to boli kratšie súkromné cesty k priateľom, kde najmä s ich pomocou som získal veľa poznatkov a skúseností z oblasti môjho záujmu. Po roku 1989 to boli pracovné a študijné cesty s firmami spolupracujúcimi s výrobnými a dodávateľskými firmami pre poľnohospodárov, v štátoch západnej Európy (viackrát Francúzsko, Rakúsko, Nemecko, Taliansko, potom Anglicko, Dánsko) a Kanade. Najdlhšie som absolvoval v kanadskom Gelphe Školu manažmentu hovädzieho dobytku s certifikátom a putovanie po desiatkach vysokovýkonných a moderných farmách v Ontáriu, kde za minimálneho počtu farmárov, vlastne iba rodinných príslušníkov, vládol veľký poriadok, vysoké nasadenie, disciplína a

profesionalita. Cestovanie mi rozšírilo môj dovtedajší obzor, pohľad na život a svet z druhej strany planéty. Aj triezvu mieru porovnávania, kde napríklad farmár s vysokovýkonným stádom si nemôže dovoliť odísť na dlhšiu dovolenku, aby sa mu neznížila úžitkovosť a je rád, že si cez víkend zájde s deťmi s člnom k jazeru alebo rieke. A v Rakúsku a v Nemecku si slobodný farmár z podobnej príčiny ťažko hľadá partnerku pre spoločný a trvalý život vo farmárskom dome a farme.

Písali ste o Slovákoch, ktorí sa kedysi vystáhovali na Dolnú zem, ale aj o tých, ktorí sa neskôr z Dolnej zeme vrátili na Slovensko. Spoznali ste stovky dramatických osudov... Ktorý vám najviac utkvil v pamäti?

Jedným z nich bol osud Jána Suchánskeho a jeho rodiny. Rodina sa po skončení prvej svetovej vojny rozhodla presídlieť na Slovensko. Pozemkový úrad ponúkal možnosti kolonizovať opustené majere na južnom Slovenku. V roku 1928 to využili štyria Slováci - roľníci z rumunského Nadlaku, medzi ktorými bol aj Ján Suchánsky starší. Všetci dostali pozemky na samote Tôň pusta pri Veľkom Mederi. Vytvorili si svojskú dolnozemsú evanjelickú komunitu, kde mali aj školu. Keď už mali splatené všetky dlhy a črtala sa im v starej vlasti šťastná budúcnosť, prišiel rok 1938 a po Viedenskej arbitráži územie pripadlo do Maďarska a všetkých jedenásť rodín, reemigrantov z Rumunska, Maďarska a Bulharska, z tejto kolónie doslova vyhnali. Vojaci a žandári ich odviezli na železničnú stanicu. So sebou si mohli zobrať len najnutnejšie veci. Rodina Jána Suchánskeho sa uchýlila v

Malom Záluží pri Nitre. Do ich domovov nast'ahovali maďarské úrady nových maďarských hospodárov. Po skončení vojny roku 1945 pri návrate našiel Ján Suchánsky starší všetky objekty v dobrom stave, ale bez akéhokoľvek živého či mŕtveho inventáru. Po krátkom návrate bolo založené roľnícke družstvo, ktorého sa stali členmi aj J. Suchánsky so synom Jánom, ale domáci, ktorí boli v Hroboňove - Dolnom Štáli v prevahe, ich a ďalších Slovákov vyhodili z družstva ako kulakov, a tak boli opäť nútení opustiť túto usadlosť. Otec a syn Ján Suchánsky sa usadili v Nových Sadoch. Medzitým družstvo im zbúralo všetky objekty a zlikvidovalo celú kolóniu. Keď potom žiadali náhradu škody, ani na súdoch vtedy nepochodili.

Napísali ste aj monografiu o svojej rodnej obci a dejiny ev. cirk. zboru v Pôtri. Zriadili ste v nej už spomínané rodinné múzeum dokumentujúce tradičný spôsob života roľníka v minulosti. Je otvorené aj pre verejnosť? Čo všetko v ňom je?

Rodinné múzeum je len skrátenejší a výstižnejší názov Dvora a domu roľníckej kultúry z minulosti, ktorý bol predstavený pri príležitosti 700. výročia obce Pôtor v roku 1997. Väčšina exponátov pochádza z rodinnej pozostalosti, aj pôvodné zariadenie. Veľa artefaktov pochádzajúcich zo susedných dedín som zakúpil a len zlomok predmetov pochádza od darcov z obce. Preto je to neverejný sčasti sezónne rodinou obývaný objekt, ktorý nie je pre verejnosť otvorený. Ale priateľom, vážnym záujemcom a oficiálnym hosťom obce v čase našej prítomnosti je vždy dokorán otvorený. Že je to príbytok

evanjelickej rodiny, dosvedčujú na skle maľované obrázky so žalmami a inými biblickými výrokmi, nástennými výšivkami a obrazom Dr. Martina Luthera. Nechýba ani najstaršia náboženská literatúra a spevníky. Najviac si cením tie predmety, ktoré patrili mojim predkom a je na nich poznať rukopis s rokom zhotovenia. Jednotlivými v minulosti používanými nástrojmi, strojmi a náradím sú zaplnené aj hospodárske objekty (maštal', komora, pajta...). Tento chrám kultúrneho dedičstva je pamiatkou na mojich pracovitých a bohabojných rodičov a moju sestru, ktorá sa o pár týždňov dožíva 86 rokov, a ktorá denne líha a vstáva s modlitbou. Pri vstupe do neho je motto zo Sládkoviča „CTITE SI OTCOV MOZOLE KRVAVÉ...”

Hovorí sa, že dolnozemskí Slováci si viac udržali svoju evanjelickú vieru, viac chodia do kostolov... Je to pravda? Ak áno, čím si myslíte, že to je?

Je to pravda. Spočíva to v tradícii, v tradičnej bohabojnosti, slušnosti ľudí, vd'ačnosti a výchove mládeže, úcty k starším a k autoritám a tiež v tom, že slovenský kostol je aj o udržiavaní národnej identity. To čiastočne platí aj v Slovákmi obývaných obciach v Maďarsku, kde asimilácia pokročila aj tým, že sa tam už nehovorí po slovensky. Ale napríklad tabuľa či slovenský nápis a aj malá vedomosť o slovenskom evanjelickom pôvode, stretnutie so Slovákom často veľa zaváži. Zažil som to osobne viackrát.

Na Dolnej zemi ste navštívili veľa kostolov. Ktoré vás najviac zaujali a prečo?

Niekoľkokrát som navštívil malý a veľký kostol v Békešskej Čabe, ktoré ma očarili svojou monumentálnosťou. Malý kostol, ktorý má aj ochodzu so zvonárskou izbou, pojme 2800 osôb a oproti takzvaný veľký až osemtisíc duší. Niet sa čo čudovať, veď napríklad podľa Kollárovho Schematizmu z roku 1836 mala vtedajšia Čaba 18 200 slovenských evanjelikov. A kostol v rumunskom Nadlaku so svojou vežou, kde sa odohráva tradičný zvyk stráženie a trúbenie z ochodze veže na všetky strany a v určených hodinách, to je svetová rarita. Aj ten som navštívil viackrát. Bol som na bohoslužbách v Kovačici a v Padine, ich kostoly sa tiež vyznačujú nielen veľkosťou, ale aj zaujímavým interiérom a pohnutou históriou. Zúčastnil som sa aj na bohoslužbách v Albertia v Irši, tie sú menšie, ale vždy takmer plné.

Aktívne pôsobíte v nitrianskom cirkevnom zbore, podieľali ste sa na príprave viacerých podujatí...

Som obyčajným radovým členom cirkevného zboru a rovnako aj sedem mojich rodinných príslušníkov platiacich si cirkevný príspevok. Podľa času a možnosti sa zúčastňujem služieb Božích aj na miestach, kde sa v tom čase nachádzam. To platí aj o Pôtri, kde sa zdržiavame významnú časť v roku. Aj tam nás považujú za členov, dobrovoľne tam platíme cirkevný príspevok. Pravidelný denný a večerný zvuk pôtorských zvonov, to je môj príjemný citový návrat do mladosti. Na

veži kostola je vrytý latinský nápis z roku 1599, ktorý voľne preložený znie „Slovo Božie a učenie Luthera, nech ostanú na veky“.

Na čom momentálne pracujete, čo píšete a čo by ste chceli ešte napísať?

Sústred'ujem moje dokumenty, články, reportáže, fotografie z návštev u Slovákov v Maďarsku, plánujem tam ďalšie cesty, aby som sa mohol pokúsiť zostaviť niečo súborné o Slovákoch v Maďarsku a Slovákoch z Maďarska na Slovensku.

Beata Chrenková

Evanjelický posol spod Tatier 3/2016, s. 10 – 11

Spisovateľ a publicista Ján Jančovic sa narodil 6. februára 1941 v Pôtri, v okrese V. Krtíš. Vyštudoval Vysokú poľnohospodársku školu v Nitre a v roku 1967 sa stal poľnohospodárskym inžinierom. Neskôr postgraduálne vyštudoval žurnalistiku na Karlovej univerzite v Prahe. Prešiel praxou agronóma, plánovača, neskôr na generálnom riaditeľstve Agrokomplex SCPV a Agrokombinátu Zobor v Nitre pracoval ako vedúci útvaru propagácie. Po zrušení generálneho riaditeľstva Agrokombinátu Zobor v roku 1991 bol najskôr manažérom a potom desať rokov zástupcom šéfredaktora týždenníka Roľnícke novinky. Absolvoval viacero pracovných a študijných ciest, prevažne vo firmách v štátoch západnej Európy a Kanady. Prispieval a doteraz prispieva do rôznych novín, časopisov a kalendárov na

Slovensku a v zahraničí, a tiež aj do odborných zborníkov. Je externým spolupracovníkom Inštitútu biodiverzity a biologickej bezpečnosti pri Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre. Chodí na prednášky a besedy medzi Slovákov presídlených v povojnovom období na južné Slovensko a tiež do Maďarska a Srbska. Žije so svojou rodinou v Nitre. V roku 1985 mu vyšla monografia s názvom Pôtor – minulosť a prítomnosť (neskôr vyšlo druhé aj tretie doplnené vydanie), napísal aj Dejiny evanjelického a. v. cirkevného zboru, publikáciu Včelárstvo na Modrokamensku, Za chlebom na Dolnú zem, Z kolísky na Dolnú zem, Z novohradských vrchov a dolín, Vyorali hlboké dolnozemske brázdy, Pretvorili dolnozemska rovinu, Navrátilci, Putovanie a život Albertanov.